

Västtyskland begränsar användningen av frihetsstraffet

Av Hovrättsassessor CARL-JOHAN COSMO

I den kriminalpolitiska debatten har i Sverige under de senaste åren intresset i hög grad inriktats på frågan om kriminaliserings gränser. Från olika utgångspunkter har kriminaliseringen av t. ex. sexuella avvikelser, förmögenhetsrättsliga transaktioner och vårdslöshetsbehandlingar kritiserats. Däremot synes sedan brottsbalken införts frågor som rör våra straffrättsliga påföljder ha tilldragit sig mindre intresse. Någon livligare debatt om användningen av de korta frihetsstraffet har således ej förts.

Samtidigt har emellertid utomlands frågan om värdet — från individual- och allmänpreventiv synpunkt — av de korta frihetsstraffen tilldragit sig stort intresse. Det senaste exemplet på detta är Västtyskland, där från och med den 1 september 1969 har genomförts en reform av stort både praktiskt och principiellt intresse. Reformen innebär i stort att användningen av frihetsstraff på upp till sex månader väsentligen minskar. Här skall den nya tyska lagstiftningen och förarbetena till denna något redovisas.

Allmänna regler om användningen av det korta frihetsstraffet har getts i den tyska strafflagen (14 §). Domstolen får enligt detta stadgande döma till frihetsstraff under sex månader endast i sådana fall där särskilda omständigheter, som kan ligga i gärningen eller gärningsmannens personlighet, gör att det är oundgängligen nödvändigt att använda ett sådant straff. Fängelsestraffet kan användas för att påverka gärningsmannen eller till försvar av rättsordningen. Anmärkas bör, att bestämmelsen skall tillämpas även om vid det aktuella brottet inte kan följa bötesstraff eller bötesstraff bara som ett bistraff till frihetsstraff. Domstolen skall i detta fall, trots att bötesstraff således inte ingår i den aktuella straffskalan, använda bötesstraff när det inte är ofrånkomligt att använda frihetsstraff.

Den nya bestämmelsen fick väsentligen sitt innehåll under behandlingen i den tyska förbundsdagen. Således kan erinras om att den proposition som tidigare upprättats i det tyska justitiedepartementet (s.k. Entwurf/1962) inte innehöll en bestämmelse av motsvarande art. Ett tiotal tyska straffrättsprofessorer lade emellertid 1966 fram ett motförslag (s.k. Alternativentwurf¹⁾) till det av strafflagberedningen utarbetade och

¹⁾ Alternativentwurf eines Strafgesetzbuches. Allgemeiner Teil, 1966, Tübingen. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).

inom departementet upprättade strafflagutkastet, vars innehåll i ett flertal avseenden präglades av en långtgående konservatism. Detta motförslag innehöll ett absolut förbud mot frihetsstraff under sex månader. Den lösning som den tyska förbundsdagen valde utgör således en kompromiss.

Ur handlingarna från den tyska förbundsdays särskilda utskott för straffrättsreformen²⁾ inhämtas i denna fråga bl. a.; att enligt utskottet den nya föreskriften avser att förverkliga ett sedan länge i in- och utlandet framställt krav på att man skall minska användningen av de korta frihetsstraffen. Utskottet vill genom bestämmelsen motverka en tidigare i Västtyskland tillämpad praxis, enligt vilken det kortvariga frihetsstraffet i alltför stor omfattning utdöms och verkställs. Utskottet framhåller att det korta frihetsstraffet i kriminalpolitiken anses som i hög grad olämpligt som medel att bekämpa brott. Fångvårdsmyndigheterna i Västtyskland har också den uppfattningen att ett frihetsstraff under sex månader inte räcker till för att man skall uppnå någon uppfostrande verkan. Snarare kan enligt denna uppfattning vistelsen i straffanstalten medföra skada genom att den dömda kan utsättas för risken att bli kriminell.

Anmärkas skall att en minoritet i utskottet har den uppfattningen att frihetsstraff under sex månader helt bör avskaffas. Utskottet anser dock att i undantagsfall måste man använda det korta frihetsstraffet, därför att det inte finns någon alternativ straffrättslig reaktion med motsvarande verkan. Bötesstraffet utgör inte någon full ersättning för det korta frihetsstraffet. De tyska straffrättsprofessorerna hade här tänkt sig att man skulle förstärka bötesstraffets preventiva effekt genom att införa ett bötesstraff som endast skulle få betalas genom ett flertal avbetalningar, dvs. den dömda skulle alltid tvingas att under en längre tid betala ett visst belopp i månaden. Genom kravet på regelbunden inbetalning under en längre tidsperiod skulle man uppnå en större preventiv effekt än vid de vanliga böterna, som ju ofta betalas in genom en enda inbetalning. Detta förslag följdes emellertid inte av utskottet.

Vidare uttalas av utskottet att det inte går att fullständigt ersätta det korta frihetsstraffet genom arbetsuppdrag eller kanske snarare arbetsålägganden som en form av straff. Verkställigheten av sådana straff har nämligen redan enligt gällande västtysk rätt visat sig svår att organisera. Och bistraff, t. ex. sådana som förarförbud inom biltrafiken, räcker inte för att ersätta frihetsstraffets funktion. Utskottet anser det också betydelsefullt att den internationella utvecklingen i allmänhet går mot en

²⁾ Se Deutscher Bundestag, Drucksache V/4094 (särskilt s. 5 och 6) samt Drucksache V/4095.

minskning men inte mot ett fullständigt avskaffande av det korta frihetsstraffet. Ingen utländsk stat med undantag för Sovjetunionen har hitintills kunnat avstå från det korta frihetsstraffet, och det poängteras i det tyska utskottsutlåtandet att t.o.m. en så modern utländsk strafflag som den svenska har en undergräns för frihetsstraffet på en månad. Vid de internationella straffrättskonferenserna har man uttalat sig för en gradvis minskning men inte för ett fullständigt avskaffande av det korta frihetsstraffet.

Utskottet uttalar också att orden „särskilda omständigheter“ och „oundgängligt nödvändigt“ i 14 § skall göra det klart att det korta frihetsstraffet bara skall användas i undantagsfall. Vad gäller uttrycket „försvar för rättsordningen“ var detta uttryck omstritt i utskottet. En del av utskottsmedlemmarna ville stryka uttrycket eller använda en annan formulering men huvuddelen av utskottets ledamöter anser att man måste behålla detta skäl för frihetsstraff. Anledningen härtill är att för ett mycket litet område behöver man använda korta frihetsstraff av andra grunder än för att inverka på gärningsmannen. Det framhålls emellertid att det korta frihetsstraffet skall användas endast om det är absolut ofrånkomligt för att försvara rättsordningen. Avgränsningen av detta begrepp i det speciella fallet har överlämnats till rättspraxis.

Anmärkningsvärt är att förarbetena, utöver vad här tidigare återgetts, inte innehåller något om tolkningen av de nya bestämmelserna. För t. ex. trafikrättens del framgår emellertid av den redan förda diskussionen att den nya bestämmelsen i hög grad rör rattfylleristerna. Normalstraffet vid rattfylleri kan i fortsättningen förväntas bli höga böter motsvarande ungefär en å en och en halv månadslön. Endast vid återfall eller särskilt försvårande omständigheter kan frihetsstraff, eventuellt i villkorlig form, bli aktuellt. Men även vid en hel del andra brott används i Västtyskland korta frihetsstraff och denna praxis torde inte komma att oförändrad upprätthållas i fortsättningen.

Avslutningsvis kan sägas att det otvivelaktigt finns anledning för oss att noga följa den tyska reformen. Om erfarenheten i Västtyskland blir gynnsam torde detta inte kunna undgå att få konsekvenser för kriminalpolitiken både i Sverige och i övriga nordiska länder. Kanske har vi överskattat den allmänpreventiva betydelsen av de korta frihetsstraffen. En möjlig förklaring till detta kan vara, att lagstiftaren utgått från att de värderingar av frihetsstraffet som finns i den egna kretsen är allmängiltiga. Det torde emellertid finnas anledning undersöka om så verkligen är fallet.

Carl-Johan Cosmo.